

Apie Jono Balio korespondenciją

IRENA ŽILLENĖ

Dr. Jonas Balys 1981 m. Amerikos lietuvių kultūros archyve esančiame muziejuje (Putnamas) mecenavo Tautosakos kambario įkūrimą. Šiam kambariui padovanojo savo biblioteką, rankraščius, nuotraukas, magnetines juostas, darbo stalą, stalinę lempą, knygų lentynas, rašomąją mašinėlę (įsigyta 1939 m.), daug kitų asmeninių daiktų, taip pat paveikslų ir lietuviškų suvenyrų. 2013 m. Tautosakos kambarys buvo perduotas Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui ir parvežtas į Vilnių. Iš Putnamo atkeliavo visi Tautosakos kambaryje buvę mokslininko daiktai, knygos ir rankraščiai. Rankraštinių palikimą sudaro Balio ir jo šeimos narių dokumentai, tautosakos rankraščiai, tarp jų ir garsios dainininkės Uršulės Žemaitienės dainos ir etnografiniai aprašymai, apie du šimtai jo straipsnių ir mokslinių studijų rankraščių bei mašinraščių. Tačiau, pasak to meto įvykius aprašiusios Rūtos Žarskienės, ko gero, vertingiausia iš JAV gautojo lobyno dalį sudaro Balio korespondencija¹.

Lietuvių tautosakos rankraštyne šis fondas pažymėtas signatūra *JBl krsp*. Jis yra įspūdingos apimties: visą korespondenciją sudaro apie 11 300 laiškų, susegtų į 154 aplankus. Viename aplanke dažniausiai esama apie 80–90 laiškų, tačiau yra ir tokių, kuriuose sudėta nuo 100 iki 160 laiškų. Aplankuose – ne tik gautieji laišškai, bet ir išsiųstųjų kopijos. Ant daugumos gautų laiškų randame Balio ranka užrašytą datą, kada į juos buvo atsakyta, prie kai kurių išsaugoti vokai su to meto pašto ženklais ir antspaudais. Balio korespondencijos fonde esama ir atvirlaiškių bei aerogramų², taip pat atvirukų, telegramų.

Atidžiau peržvelgus fondą, aiškėja mokslininko taikyti kaupimo bei rūšiavimo metodai ir jų kaita. Pavyzdžiui, viena dalis laiškų susęgti laikantis chronologinės sekos (1–94 aplankai), kita – pagal korespondencijos temą ar adresatą (95–154 apl.).

.....

- 1 Plačiau žr. Rūta Žarskienė. „Jono Balio archyvas jau Lietuvoje“, *Tautosakos darbai*, 2013, t. XLVI, p. 315–320.
- 2 Aerograma (angl. *aerogram*, *air letter*) – plono popieriaus lapas, kurį suklijavus pažymėtoje vietoje, gaunamas ir vokas, ir laiškas.

Ypatingą Balio kruopštumą rodo ir tai, kad ant kiekvieno aplanko užrašytas pavadinimas „Korespondencija“, laiškų gavimo / siuntimo metai. Nuo 1953 m. 18 aplanko chronologine seka susegtą korespondenciją Balys pradeda vadinti „Bendroji korespondencija“. Tarp bendrajai korespondencijai skirtų aplankų saugoma ir Balio, 1956–1981 m. dirbusio Kongreso bibliotekoje Vašingtone, darbo korespondencija; ją sudaro 32 aplankai (pavadinti „Balys. Library of Congress. Personal File. II, 1959/1960“ (JBI krspp 29) arba tik „LC, XX, 1974“ (JBI krspp 69)). Bendrosios korespondencijos eilėje jie turėjo atskirą numeraciją I–XXXII ir buvo kaupiami nuo 1958 iki 1981 metų. Dirbdamas Kongreso bibliotekoje Slavistikos ir Rytų Europos skyriaus Baltijos šalių specialistu, Balys rūpinosi Baltijos valstybėse išleistų knygų įsigijimu, rengė bibliografijas, tad nenuostabu, kad šią korespondencijos dalį sudaro Kongreso bibliotekos raštų, dalykinių laiškų kopijos bei juodraščiai, taip pat Kongreso bibliotekos vardu rašyti laiškai įvairioms institucijoms, asmenims, tariantis dėl knygų ir leidinių paieškos, jų įsigijimo.

Kaip minėta, 95–154 aplankuose esantys laiškai, kurie sudaro apie trečdalį visos Balio korespondencijos, buvo surūšiuoti ne pagal metus, bet pagal temą, pavyzdžiui:

„Korespondencija. Lietuvių tautosakos archyvas Amerikoje I“ (JBI krspp 95), „Korespondencija. Lituaniistikos institutas, Freiburgas, 1947–1948“ (JBI krspp 97), „Korespondencija. Lituaniistikos institutas. Prezidento asmeniška byla“ (JBI krspp 99), „Korespondencija. Lituaniistikos darbai, II, redaktoriaus byla“ (JBI krspp 101), „Korespondencija su Nidos knygų klubu“ (JBI krspp 102), „Korespondencija su „Neo-Lituania“ filisterių sąjunga“ (JBI krspp 103), „Korespondencija. „Lietuvių tautosakos lobynas“. Prenumeratoriai. 1951“ (JBI krspp 105; *Lietuvių tautosakos lobynui* skirti 5 aplankai), „Korespondencija. „Lietuvių dainos Amerikoje“ (JBI krspp 110), „Korespondencija su Rita Repšiene ir Vaciu Miliūm“ (JBI krspp 113), „Korespondencija. VLIK-as I, 1979“ (JBI krspp 12; VLIK-ai skirti 9 aplankai), „Korespondencija „Naujoji viltis“ I, 1970“ (JBI krspp 135, *Naujajai vilčiai* skirta 16 aplankų).

Paskutinis korespondencijos fondo aplankas, kuriame saugomi 194 laiškai, vadinasi „Korespondencija. Laiškai šeimyniški“ (JBI krspp 154). Reikia paminėti, kad „šeimyniškiems laiškam“ skirtas ne vienas aplankas; tarp bendrosios korespondencijos yra du aplankai (JBI krspp 10, krspp 11), ant kurių užrašyta „Šeimyniški“. Juose susegti laiškai, rašyti ir gauti nuo 1949 iki 1953 metų. Tai korespondencija su artimais draugais, susirašinėjimas tarp Balio ir jo žmonos Elenos, čia sudėti ir Balienei iš draugių atėję laiškai. Kaip rodo pats pavadinimas, šie laiškai yra asmeniški, juose daug kasdienybės rūpesčių ir džiaugsmų. 1949 m. Elenai Balienei rašytuose Alinos Žurausko, Stasės Kersnauskienės laiškuose iš Vokietijos pasakojama apie gyvenimą ir darbą pabėgėlių stovykloje, apie pažįstamus lietuvius ir jų likimus,

lietuvių emigraciją į Ameriką, sunkiai gaunamus *afidatyvus*³. Marija Čeičienė laiškuose, rašytuose iš Paryžiaus, o vėliau iš JAV, aptaria pusmetinio plaukų frizavimo kainas, madas Paryžiuje, įsikūrimą ir gyvenimą Amerikoje, vaizdingai pasakoja, kaip Čikagoje pirko kailinius, džiaugiasi, kad įsigijo automobilį (19 laiškų – JBI krsr 5, 6, 10, 11, 27). Domicelė Truskauskytė–Meknes, gyvenusi Sietle, rėmė Balių šeimą jiems įsikuriant Indianoje. Ji siuntė Elenai savo nenešiojamų suknelių, Balių sūnui Petruui – apsiaustą ir pan. (16 laiškų – JBI krsr 10, 11). Paminėtina, kad pirmąjį laišką į Lietuvą, giminaitei Marei Sasnauskienei iš Krasnavos, Baliai išsiuntė 1958 m.; nuo tada prasidėjo susirašinėjimas ir siuntinių siuntimas į tėvynę.

Visa Balio korespondencija apima 1944–1998 m., tai yra didžiąją jo gyvenimo dalį, praleistą emigracijoje⁴. Vadinasi, šis fondas kauptas didelių istorinių įvykių ir su jais susijusių dramatiškų pasikeitimų mokslininko ir jo šeimos gyvenime metu, todėl nenuostabu, kad laiškai keliavo į ne vieną miestą, šalį, žemyną. 1944–1960 m. korespondencija apima Balio pasitraukimo iš Lietuvos, gyvenimo Vokietijoje, įsikūrimo Amerikoje laikotarpį ir ją sudaro 33 aplankai, kuriuose yra 3442 laiškai (JBI krsr 1–33). Publikacijos autorė, dirbdama LLTI Tautosakos archyvo skyriuje ir išsamiau varčiusi kaip tik šio laikotarpio laiškus, norėtų ir skaitytoją supažindinti su keletu tuomet Balio korespondencijoje vyravusių temų.

1944 m. liepą Balys su šeima pasitraukė į Vokietiją, į Freiburgo miestą, kuris buvo prancūzų okupacinėje zonoje. Freiburgo laikotarpio (1944–1948) korespondencija saugoma dviejuose aplankuose – JBI krsr 1/1–167/, krsr 2/1–154/. Šių laiškų temos nulemtos istorinių to meto įvykių ir pasikeitimų karo audros blaškomų pabėgėlių gyvenime. Apsigyvenęs Freiburge, Balys įsidarbino Vokiečių liaudies dainų archyve (*Deutsches Volksliedarchiv*) asistentu, tad ir pirmieji aplankuose esantys laiškai gauti iš šio archyvo profesoriaus Džono Mėjerio (*John Meier*), – su juo Balio tartasi dėl darbo⁵. Išlikusi ir Mėjerio pasirašyta Balio darbo sutartis, pažymėta 1944 m. rugsėjo 1 d. data (JBI krsr 1/11/), trumpam (1944–1945) stabilizavusi jo, kaip pabėgėlio, gyvenimą. Iš šios korespondencijos (JBI krsr 1/10–17/) sužinome naujų Balio gyvenimo detalių. Pavyzdžiui, kad iš gaunamos algos jis su

3 Kvietimas-laidavimas, reikalingas vizai gauti; nuo angl. *affidavit* ‘pasižadėjimas’.

4 Fonde rasti ir keturi prieš emigraciją gauti laiškai. Vienas jų datuotas 1939 m.; tai Arčerio Teiloro (*Archer Taylor*), dirbusio Kalifornijos universitete Berklyje, laiškas (JBI krsr 1/1/). Du laiškai gauti 1940 m.: Harvardo universiteto profesoriaus Keneto Džeksono (*Kenneth Jackson*) (JBI krsr 1/2/) ir profesoriaus N. Andrejevo iš Leningrado (JBI krsr 1/3/). Ketvirtas laiškas gautas 1941 m. iš amerikiečių folkloristo Ralfo Stylo Bago (*Ralph Steele Boggs*, Čapel Hilas, JAV; JBI krsr 1/4/). Visi jie siūsti Baliui, kai jis dar gyveno Kaune ir Vilniuje. Tai vieninteliai laiškai, kuriuos jis pasiėmė traukdamasis į Vakarus.

5 Beje, dėl darbo Vokiečių liaudies dainų archyve Balys su profesoriumi susirašinėjo ir gyvendamas Lietuvoje, dar prieš emigraciją.

šeima galėjo visai neblogai pragyventi. Amerikos lietuviui Juozui Laučkai Balys rašė: „[D]irbu savo specialybės darbą. <...> pagal vietos sąlygas gaunu gana gerą atlyginimą“ (JBI krsp 1/40/).

Dirbdamas Vokiečių liaudies dainų archyve, 1945 m. Balys ima rūpintis rankraščių, kuriuos pasiėmė išvažiuodamas iš Lietuvos, leidyba. Domėdamasis publikavimo galimybėmis jis rašo Niujorke gyvenančiam savaitraščio *Vienybė* leidėjui Albinui S. Trečiokui: „[D]edu visas pastangas, kad šis sunkiai išgelbėtas ir taip vertingas mūsų tautinės kultūros lobis, gal būt, vienintelė viso didžiojo archyvo liekana nedingtų pokarinės Europos chaose“, ir klausia, ar neatsirastų tarp Amerikos lietuvių kokia nors organizacija ar privatus asmuo, galintys tą „tautinės kultūros lobį“ išspausdinti. Laiške tiksliai išdėsto, kokie tai rankraščiai: vienas nedidelis „čemodanas“ su daugiau mažiau jau paruoštais spausdinimui rankraščiais (JBI krsp 1/39/). Panašaus turinio laišką 1945 m. liepos 20 d. išsiunčia ir Laučkai į Bendrąjį Amerikos lietuvių šalpos fondą Niujorke. Laiške šalia minimo „čemodano su rankraščiais“ randame iškalbingą to meto Vilniaus ir Lietuvių tautosakos archyvo padėties aprašymą:

Tenai [Vilniuje – I. Ž.] liko ir minimas Liet.[uvių] Tautosakos Archyvas. Rinkiniai buvo supakuoti į 20 specialių didelių dėžių ir sunėsti į rūsį Lietuvos Mokslų Akademijos Rūmuose, buv.[usioje] Petro Vileišio viloje, Antakalnio g. 6. Išvežimui nebuvo galima gauti susisiekimo priemonių, nes vokiečiai viską sau rekvizavo (JBI krsp 1/40/).

Laiške jis išvardija veikalus, kuriems „turi medžiagos <...>, kiekvienas jų atspausdintas sudarytų apie 300–400 puslapių knygą“ (JBI krsp 1/40/). Šie veikalai (Dvasios ir žmonės; Žemaičių pasakos; Lietuvių žemdirbystės papročiai ir prietarai; Nuo lopšio iki karsto; Lietuvių pavasario šventės; Lietuvių mitologija), pasak tautosakininko, turėjo būti panašūs į Jono Basanavičiaus pasakų rinkinius. Suplanavęs keletą knygų leidybą, teiraujasi Laučkos, ar negalėtų Fondas jam suteikti pusei metų stipendiją knygoms parengti. Siekdamas, kad atsivežti tautosakos rankraščiai būtų išspausdinti, jis kreipėsi ne tik į JAV lietuvius, bet ir į Teilorą, klausdamas, ar koks JAV mokslo fondas negalėtų paskelbti jo parengtus darbus (JBI krsp 1/41/). Pažymėtina, kad nesulaukęs į šiuos laiškus atsakymų, o gal dėl pokario suirutės ar kitų priežasčių, 1945 m. gruodžio 10 d. Jonui Lenktaičiui rašytame laiške Balys jau suabejojo tokių veikalų aktualumu, nors pabrėžė, jog labai svarbu, „kad šie mūsų tautos dvasios turtai nedingtų nepaskelbti“ (JBI krsp 1/49/).

Taigi nuo 1945 m. pabaigos prasidėjo tautosakininko susirašinėjimas ir bendradarbiavimas su knygų leidėju, leidyklos ir spaustuvės „Patria“ įkūrėju J. Lenktaičiu⁶. Minėtame laiške Balys pasiūlė publikuoti ne pirmiau suminėtus veikalus, bet praktiškesnio pobūdžio leidinį „Lietuvių tautosakos skaitymai. Chrestomatija
.....“

6 Kaip žinoma, 1945 m. leidykla savo darbą atnaujino Tiubingene.

namams ir mokyklai“. 1946 m. laišškai atskleidžia vykus intensyviais derybas dėl knygos leidybos sutarties pasirašymo ir leidybos teisių Lenktaičiui perdavimo. 1947–1948 m. korespondencija vaizdžiai pasakoja, kaip *Lietuvių tautosakos skaitymai* išvydo dienos šviesą. Prisimintina, kad knygą buvo rengiamasi išleisti DP (nuo angl. *displaced persons*) – perkeltųjų asmenų stovykloje veikusioje leidykloje. *Skaitymų* leidybą trikdė popieriaus stygius, „tas nelemtas [elektros] srovės suvaržymas ir kuro nebuvimas, šalčiai“ (JBL krsp 1-92), taip pat leidimas dirbti tik dvi dienas per savaitę, ilgai trunkantis korektūros siuntinėjimas. Viename laiške Balys rašo: „[P]erspėju, kad neužsimanytumėte prie mano pavardės viršeliuose pridėti „prof.“, užteks ir Dr.“ (JBL krsp 2-114). Šis jo pageidavimas buvo patenkintas. Balio susirašinėjimas su Lenktaičiu truko iki 1951-ųjų, kai jau abu keletą metų gyveno Amerikoje. Čia Lenktaitis pardavinėjo *Lietuvių tautosakos skaitymus*, kurie buvo gana populiarūs tarp tautiečių. Kadangi knyga „Amerikoje gerai ėjo“, Balys prašė jam padidinti atlygį (JBL krsp 13/19/). Lenktaitis greičiausiai nesutiko to padaryti, nes susirašinėjimas nutrūko, o Balys viename laiške užsimena, kad „nori lenktaitiško tipo leidėjus boikotuoti“ (JBL krsp 13/101/). Visą Balio ir Lenktaičio korespondenciją sudaro 43 laišškai (JBL krsp 1–6, 13); jie informatyviai atskleidžia *Lietuvių tautosakos skaitymų* rengimo ir leidybos istoriją – nuo knygos idėjos iki žmonių sąrašo, kuriems, mokslininko prašymu, leidykla turėjo ją išsiųsti.

Aprašomojo laikotarpio Balio korespondencijoje svarbi vieta tenka laiškam, kuriuose pasakojama apie Pabaltijo universiteto steigimą, profesorių darbą, studentų paieškas, norą jį perkelti į Ameriką.

Skirtingai nuo pirmosios XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuvių emigracijos bangos, didžiąją dalį Antrojo pasaulinio karo emigrantų iš Lietuvos sudarė inteligentai – menininkai, dvasininkai, mokslininkai, teisininkai ir kitų profesijų atstovai. Atsidūrę Vokietijos DP stovyklose, siekdami, kad nenutrūktų jaunosios kartos švietimas, jie kūrė vaikų darželius, mokyklas, gimnazijas. 1946 m. Lietuvos, Latvijos ir Estijos profesorių pastangomis buvo įsteigtas ir Pabaltijo universitetas. Balys intensyviai susirašinėjo su Filosofijos fakulteto dekanu Eduardu Šturmu, Lietuvių sektoriaus rektoriumi Vitu Maneliu, paskutiniu šio universiteto rektoriumi Jonu Puzinu, Filologijos fakulteto dekanu Vincu Maciūnu ir teisininku Vincu Misiuliu. Šiuose laiškuose randame kvietimą Baliui dėstyti Pabaltijo universitete ir jo sutikimą; aptariami ne tik akademiniai, bet ir buitiniai reikalai – dėstytojų apgyvendinimas, maitinimas, svarstoma, kaip žiemą pasiekti Hamburgą, kuriame buvo įsikūręs universitetas, kai neturi žieminio palto ir batų (JBL krsp 1/56/), nušviečiama universiteto kasdienybė, kaip antai dėl maisto kortelės įvykęs nesusipratimas virtuvėje. Pastarajame laiške Balys, įžeistas virtuvės darbuotojos nepagarbaus elgesio, rašė:

[P]areiškiau, jeigu norima, kad aš į Pinnebergą dar atvažiuočiau ir baigčiau skaityti kursą, tai Rektoratas turi pareikšti papeikimą kaip patarnavusioms moterims, taip ir

Knygos, laikraščiai, blankai,
klišės lietuviški vaizdai

Postcheck Nr. 7742 Frankfurt a. Main

LEIDYKLA "GIEDRA" WIESBADEN

JBL k 1-24

LEIDYKLA
GIEDRA
spaudos prekyba

Wiesbaden, D.P.Camp, Gersdorffstraße

Jūsų ženklas: Jūsų laiškas: Mūsų ženklas: Data:

P. Prof. Dr. J. Biliui
Freiburge i Br/baden

Wiesbadeno ir apylinkės lietuvių-tremtinių stovyklų spaudos-kultūros darbuotojų kolektyvas, patikrinęs technines ir kitas sąlygas, nutarė netrukus išleisti mėnesinį

LITERATŪROS, MOKSLO IR KULTŪROS ŽURNALĄ.

Žurnalo metmenys: lietuvių autorių grožiniai raštai ir atitinkamo pobūdžio vertimai iš J.Amerikos V., anglų ir kt. tautų literatūrinio lobyno; mokslo straipsniai iš lietuvių literatūros nagrinėjimų, istorijos, gimtosios kalbos, auklėjimo-pedagogikos, filosofijos, taip pat ir pagrindinių meno šakų - teatro, tapybos, muzikos ir kt. Paralelinės aktualijos iš J.Amerikos V. ar kitų demokratinių kraštų kultūrinio gyvenimo.

Bus registruojami ir apibūdinami lietuvių-tremtinių spaudiniai: knygos, laikraščiai, vienkartiniai leidiniai spausdinami spaustuvejį, rotatorium ar kt. priemonėmis. Ta proga autoriai ir leidėjai maloniai prašomi prisiųsti bent po vieną / jei galima ir daugiau / egzempliorių savo leidinių, pasirodžiusių šio pokario metu. Žurnalas nori registruoti ir mūsų tautiečių tremtinių kultūrinio-visuomeninio gyvenimo būdą ir sąlygas faktus. Visų liet.tremt. stovyklų korespondentai kviečiami prisiųsti konkrečių žinių apie atskirų vietovių veiklą, o taip pat ir fotografijų, nes žurnalas bus iliustruotas.

Žurnalas bus spausdinamas spaustuvejėje lietuvišku šriftu.

Redakcija ir leidykla "Giedra" maloniai kviečia Tamstą į šią kultūrinio darbo talką ir prašo artimiausiu metu žurnalui prisiųsti grožinės kūrybos, straipsnių, vertimų ar panašių rašinių.

Redakcija leidžia sau pagėdauti, kad spausdinamoji medžiaga būtų aktuali ir, kiek tai įmanoma, atitiktų šio pobūdžio žurnalo charakterį. Rankraščius, jeigu galima, prašytume rašyti mašinėle. Leidėjai autoriams mokės honorarą.

Laukiame greito Tamstos įsijungimo į šią lietuviškosios kultūros ir vienybės talką! Kiekvienu atveju tikimės skubaus Tamtos atsakymo!

Stasius Butėvas
Redakcijos Kolektyvo vardu.

Antanas Giedraitis
Leidėjų vardu.

prof. Slaucitajui, dėl jų netaktingo elgesio. <...> Neišpildžius šių sąlygų aš Pinneberge daugiau nepasirodysiu (JBl krsp 2/137/).

Iš korespondencijos matyti, kad pokario sąlygomis universitetui buvo sunku rasti tinkamas patalpas, gauti kuro, prisikviesti dėstytojų ir studentų. Ne ką lengviau buvo ir DP stovyklų gyvenimo ir darbo sąlygomis išlaikyti gerus tarpusavio santykius. Pabaltijo universitete Balys dirbo lygiai dvejus metus – nuo 1946 m. gegužės 1 d. iki 1948 m. gegužės 1 d. Emigravęs į Ameriką, siuntė maisto siuntinius Vokietijoje likusiems Pabaltijo universiteto profesoriams.

Gyvendamas Vokietijoje Balys rūpinosi persikėlimo į Ameriką reikalais. Laiškai atskleidžia sudėtingą karo pabėgėlio emigracijos į šį žemyną epopėją. Skirtingai negu dauguma inteligentų, į Ameriką Balys ruošėsi vykti Indianos universiteto profesoriaus Stito Tompsono (*Stith Thompson*) kvietimu. Kaip rašo Leonardas Sauka,

[v]ienas pirmųjų stambių J. Balio darbų, išgarsinusių jį ir už Lietuvos ribų, buvo Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas <...>. Į katalogą atkreipė dėmesį, paskelbė recenzijas tarptautinei folkloristikai žinomi mokslininkai A. Teiloras (Taylor), J. de Vrysas (Vries); S. Tompsonas (Thompson) lietuvių duomenis įtraukė į naująjį tarptautinį pasakų katalogo leidimą (1961).⁷

Taigi į Ameriką Balys vyko jau kaip žinomas mokslininkas. Dar gyvendamas Freiburge bendradarbiavo su Teiloru jam rengiant knygą *English Riddles from Oral Tradition*, vertė šiai studijai lietuviškas mįsles į anglų kalbą. Tompsonas stengėsi gauti Baliui darbo vietą Indianos universitete, norėjo pasitelkti jo žinias sistemindamas Indijos pasakas ir rengdamas šešių tomų tautosakos motyvų katalogo antrąjį leidimą.

Abu šie Amerikos mokslininkai kiek galėdami stengėsi palengvinti pabėgėlių dalią: Teiloras siuntė Balio šeimai į Freiburgą maisto siuntinius, mokėjo jam honorarą už mįslių vertimus, Tompsonas rūpinosi kelionės į Ameriką dokumentais ir finansavimu. Balio ir Tompsono susirašinėjimas vyko labai intensyviai: 1946–1948 m. skirtinguose aplankuose saugomi net 79 jų laiškai (JBl 1–3, 5–7, 13–15 ir kt.). Ši korespondencija atskleidžia pokario lietuvių pabėgėlių emigracijos į Ameriką užkulsius: kvietimo iš JAV gyvenančio asmens ir vizos gavimo Baliui ir jo šeimai sunkumus, kelionės organizacinius bei daiktų, knygų persiuntimo į Ameriką, finansinius rūpesčius.

Emigruoti į Ameriką iš prancūzų okupacinės zonos buvo neįmanoma. Kad galėtų gauti Amerikos vizą, 1948 m. liepos mėn. Baliai atvyko į Paryžių ir Algirdo Juliaus Greimo kvietimu apsistojo jo namuose. Jis rašo:

.....
 7 Plačiau žr. Leonardas Sauka. „Tautosakininkui Jonui Baliui – 100 metų“, *Tautosakos darbai*, 2009, t. XXXVIII, p. 290.

Mes tebevaikštom kryžiaus kelius. Paryžiu atvykau liepos 6 d. ir dar nei šiandien neturiu amerikų vizos. Visi dokumentai tvarkoj. Sveikata patikrinta: reikės kraujo analizo ir plaučių nuotraukų. Vakar daviau konsului priesaiką ir paėmė kaip kriminalistams visų pirštų nuospaudas. <...> Žodžiu, sunku suprasti, kur baigiasi formalumai ir kur prasideda grynas sadizmas (JBI krspp 3/89/).

Rengdamasis kelionei į Ameriką, Balys per Stepą Zobarską susipažino su Juozu Bachunu-Bačiūnu – pirmosios lietuvių emigrantų bangos atstovu, lietuviškos veiklos Amerikoje mecenatu, parėmusiu ir paties Zobarsko atvykimą į Ameriką. Bachunas-Bačiūnas Baliui ir jo šeimai atsiuntė *affidavit of support*, taip pat paskolino pinigų kelionei. Apie šią skolą Balys užsimena 1948 m. rugpjūčio 31 d. laiške Zobarskui: „Į Ameriką nusivešiu apie 900 dol. ‘pasoginės skolos‘“ (JBI krspp 3/89/). Atvykęs ir įsikūręs Amerikoje, jis mokėjo Bachunui-Bačiūnui įmokas po 50 dolerių kas mėnesį; randame ir pastarojo laiškus, kuriuose dėkojama už paskolos įmoką. Balys su savo geradariu ir po paskolos išmokėjimo palaikė glaudžius ryšius: 1948–1960 m. aplankuose saugomi 76 jų susirašinėjimo laišškai (JBI krspp 2–8, 12–14, 16 ir kt.).

Inventorinant Balio korespondenciją ypač sudomino vokus su užrašu „Klevas“ ir jame esantys 27 laišškai. Nors tautosakininko biografija yra žinoma ir išsamiai aptarta ne viename straipsnyje (L. Saukos, K. Aleksyno, R. Repšienės), tačiau faktas, kad jis priklausė ultraslaptai liberalų organizacijai „Klevas“, niekur neminimas. Balio ir brolijos narių korespondencija apima 1949–1952 m. laikotarpį. Aktyviausiai susirašinėta 1949–1950 m., keleto laišku datos nenurodytos. Istorikė Daiva Dapkutė, rašydama apie „Klevo“ broliją⁸, mini, kad 1950 m. tuometinis jos vadas liepė visiems nariams sunaikinti korespondenciją ir visus raštus. Pats Balys tų laišku nesunaikino: jie ne susegti į aplankus kartu su kita korespondencija, bet sudėti į nedidelį voką, kuris pridėtas prie 33-iojo aplanko. Reikia pažymėti, kad šalia laišku, kuriuos gavo visi broliai, esama Krivių Krivačio Bronio Railos ir kitų draugijos narių laišku, rašytų asmeniškai tik Baliui. Kelintais metais Balys buvo priimtas į broliją, nėra žinoma. Du laišškai ne iš „Klevo“ voko rodo, kad jis buvo gerai informuotas apie brolijos reikalus. 1948 m. gruodžio 30 d. Raila laiške iš Niujorko rašo apie „Klevo“ brolijos padėtį ir galimybes jos idėjoms gyvuoti Amerikoje:

Labai išsisklaidžius po pasaulį, gerokai sunku pasidaro išlaikyti ir Klevo vieningumą bei deramą judrumą. Dėl to kartais ima grėsti net tam tikro frakcionizmo pavojai. <...> Pradėjau šį tą kombinuoti, nes juk aišku, kad Amerikoje antiklerikalinis „frontas“ nėra mažiau reikalingas, negu Europoje. Taigi, rimtai bus reikalingas ir Tavo prisidėjimas kiek leis laikas ir aplinkybės. Tikiuosi broliškai neatsisakysi (JBI krspp 33/113/).

.....
8 Daiva Dapkutė. *Lietuvių išėivijos liberaliosios srovės genėzė: politiniai-organizaciniai aspektai: 1945 m. – šeštojo dešimtmečio pabaiga*, Vilnius: Vaga, 2002.

Raila nuoširdžiai kvietė Balį jungtis prie brolijos tikriausiai tikėdamasis, kad aktyvus narys ją praturtins ir sustiprins. Apie „kleviškus reikalus“ 1948 m. lapkričio 17 d. laiške iš Paryžiaus rašo ir Greimas (JBI krspp 3/36/). Taigi akivaizdu, kad ir jis buvo šios draugijos narys. Minėtoje knygoje D. Dapkutė pažymėjo, kad „Klevo“ brolija buvo kuriama kaip masoninio tipo organizacija. Tai buvo slapta brolija, kurios nariai vienas kitą vadino „broliais“ ir turėjo slapyvardžius. Brolijai vadovavo Krivulė, į kurią įėjo devyni broliai kriviai, o Krivulei vadovavo Krivių Krivaitis. Balys turėjo Bangpūčio slapyvardį. Jonas Balys-Bangpūtys yra gavęs septynis iš aštuonių periodiškai siunčiamų broliams Krivių Krivaičio laišku. Tarp „Klevo“ korespondencijos randame ir brolijos įstatus „Klevo Pradmenys“, slapyvardžių sąrašą, raštus dėl Krivulės ir krivių rinkimų; šiuose rinkimuose ir Balys buvo išrinktas Krivulės nariu (JBI krspp 33/105/). Voکه randame ir Krivių Krivaičio – Bronio Railos-Radvilos Perkūno – atsistatydinimo iš pareigų laišką (JBI krspp 33/117/), naujų rinkimų į šias pareigas balsavimo kortelę (JBI krspp 33/118/), laiškų dėl naujų narių priėmimo, izdo steigimo; išlikusi ir krivio Rimgaudo⁹ parengta programa „Laikinieji darbo metmenys kultūros srityje“, kurioje nusakyti brolijos darbo šioje srityje tikslai ir uždaviniai. „Klevo“ brolija užgeso, o Balys 1950 m. sausio 5 d. laiške rašė:

Atvirai kalbant, aš niekada nesitikėjau, kad „Klevo“ veikla diasporos metu galėtų būti aktyvi! Juk mes išsiskirstę kaip „žydo bitės“, po kelis kontinentus, kiekvienas turime savo bėdų, kiekvienam tenka taikintis prie esamų sąlygų. <...> Aš įsivaizduoju, kad „Klevo“ veikla galės išsivystyti tik Nepr.[iklausomaj] Lietuvoj, kai ten vėl susirinks bent pusė brolių (JBI krspp 33/116/).

Apibendrinami galime teigti, kad tautosakininko Jono Balio korespondencija atskleidžia nemaža iki šiol nežinotų jo gyvenimo momentų, papildo mokslininko biografiją naujais faktais, rodo, kad tai buvo spalvinga, įdomi ir turininga asmenybė. Laiškuose rastume ir naujų duomenų apie svarbius lietuvių kultūros istorijai žmones, su kuriais jis susirašinėjo, žinių apie pokario buitines sąlygas, emigrantų išgyvenimus priverstinai apleidus tėvynę, kasdienius jų rūpesčius bei džiaugsmus ir daugelį kitų dalykų. Šioje publikacijoje išsamiau aptarta J. Balio korespondencijos dalis (JBI krspp 1–33) jau suinventorinta, laišškai aprašyti Lietuvių tautosakos rankraštyno duomenų bazėje ir skaitytojams prieinami internete¹⁰. Dauguma laiškų turi trumpą anotaciją.

9 Galime spėti, kad tai Algirdas Julius Greimas.

10 Žr. <http://www.tautosakos-rankrastynas.lt/>. Paieškai siūlome naudoti laukelį „Dokumento antraštė“; laiško antraštėje nurodomas laiško siuntėjo ir gavėjo vardas, pavardė, gyvenamoji vieta.